



БЕРЕСТЕНЬ

Юрій Володимирович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології
та історії, Дніпровський державний
аграрно-економічний університет

beresten@i.ua

(м. Дніпро)

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ТА АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРОФЕСОРА І.Ф. РОЗГІНА (РОЗГОНА) В 1923–1941 рр.**

У статті комплексно висвітлена науково-дослідницька, педагогічна та адміністративна діяльність відомого українського патолога, фізіолога, мікробіолога, доктора ветеринарних наук, завідуючого кафедрою ветеринарії та зоогієни Дніпропетровського сільськогосподарського інституту І.Ф. Розгіна (Розгона) в 20-ті – 40-ві роки. Метою статті є всебічне вивчення етапів науково-педагогічної та адміністративної діяльності професора І.Ф. Розгіна (Розгона) на підставі цілого комплексу маловивчених та невідомих раніше джерел особистого походження, аналіз яких дозволяє більш повно та змістовно відтворити її головні віхи та інтелектуальні здобутки. При реконструкції біографії вченого нами були використані методи аналізу та синтезу, опису, узагальнення, історико-генетичний метод, метод історичної періодизації. В статті відзначені найбільш видатні наукові досягнення вченого в галузі мікробіології, розробки нових емпіричних методів лабораторних досліджень, вивчення клінічної діагностики сапу, сказу, сибірської виразки.

Ключові слова: біологія, патолог, патологічна фізіологія, мікробіологія, сибірська виразка, Дніпропетровськ, ветеринарна медицина.

**SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL AND ADMINISTRATIVE ACTIVITY
OF PROFESSOR I.F. ROZGIN (ROZGON) IN 1923–1941**

Research, pedagogical and administrative activity of the famous Ukrainian pathologist, physiologist, microbiologist, doctor of veterinary sciences, the head of the department of veterinary science and zoohygiene of the Dnipropetrovsk agricultural institute I.F. Rozgina (Rozgona) in the 20th – the beginning is in a

complex covered the 40th years in article. The purpose of article is the complex research of stages of scientific, pedagogical, and administrative activity of Professor I.F. Rozgina (Rozgona) on the basis of the whole complex of sources of personal origin poorly studied and unknown earlier which analysis allows to recreate more fully and substantially her main milestones and intellectual achievements. At reconstruction of the biography of the scientist, we used methods of the analysis and synthesis, the description, generalization, a historical and genetic method, a method of a historical periodization. In article, the most outstanding scientific achievements of the scientist in the field of microbiology, developments of new empirical methods of laboratory researches, studying of clinical diagnostics of a sap, rage, anthrax are noted.

Keywords: *biology, pathologist, pathological physiology, microbiology, anthrax, Dnipropetrovsk, veterinary medicine.*

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ И АДМИНИСТРАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОФЕССОРА И.Ф. РОЗГИНА (РОЗГОНА)

В 1923–1941 гг.

В статье комплексно освещена научно-исследовательская, педагогическая и административная деятельность известного украинского патолога, физиолога, микробиолога, доктора ветеринарных наук, заведующего кафедрой ветеринарии и зоогигиены Днепропетровского сельскохозяйственного института И.Ф. Розгина (Розгона) в 20-тые – начало 40-х годов. Целью статьи является комплексное исследование этапов научно-педагогической и административной деятельности профессора И.Ф. Розгина (Розгона) на основании целого комплекса малоизученных и неизвестных ранее источников личного происхождения, анализ которых позволяет более полно и содержательно воссоздать ее основные вехи и интеллектуальные достижения. При реконструкции биографии ученого нами были использованы методы анализа и синтеза, описания, обобщения, историко-генетический метод, метод исторической периодизации. В статье отмечены наиболее выдающиеся научные достижения ученого в области микробиологии, разработки новых эмпирических методов лабораторных исследований, изучения клинической диагностики сапа, бешенства, сибирской язвы, патологии кожи птиц, полученные исследователем результаты были положены в основу ряда учебников и научных монографий.

Ключевые слова: *биология, патолог, патологическая физиология, микробиология, сибирская язва, Днепропетровск, ветеринарная медицина.*

Однією з найвиразніших рис сучасного українського історіографічного процесу є повернення до загального контексту вітчизняної історії цілої плеяди малознаних імен видатних суспільно-політичних діячів, представників вищої

освіти, науки та техніки України, які впродовж значного періоду часу через доктринальні настанови офіційної ідеології радянської доби знаходились поза межами дослідницького дискурсу, перебуваючи під негласною дією закону омерти радянської цензури, що поширювалась на всіх без виключення уявних та реальних політичних опонентів радянського режиму.

Постановка проблеми. До чисельної когорти «табуйованих» з ідеологічних міркувань радянською владою видатних науковців та громадських діячів Придніпровського регіону належить й постать Івана Федоровича Розгіна (Розгона) – доктора біологічних наук, професора кафедри ветеринарії та зоогієни Дніпропетровського сільськогосподарського інституту, колишнього хорунжого коша Слобідської України армії УНР, випускника Київського зооветеринарного інституту, ректора Дніпропетровського українського університету 1941–1942 рр., професора Українського вільного університету, професора Технічного господарського інституту, Православної Богословської академії, дійсного члена НТШ (з 1947 р.) та УВАН, видатного організатора ветеринарної науки в СРСР, Німеччині та США, фундатора й багаторічного очільника громадської організації «Об'єднання українських ветеринарних лікарів» (США), автора автобіографічних нарисів з історії визвольних змагань на Проскурівщині [10; 11; 12].

Науковий доробок Івана Розгіна знайшов висвітлення в історіографії української діаспори США [1; 2; 7; 8; 9; 13]. Здебільшого, в даних працях змістовно проаналізована наукова та громадська діяльність емігрантського періоду життя відомого вченого в Німеччині та США [1; 2; 7; 8; 9]. В даних працях викладений лише побіжний огляд науково-педагогічної діяльності відомого вченого в СРСР.

На межі століть в сучасній українській історіографії з'явилися невеликі за обсягом наукові та публіцистичні краєзнавчі розвідки, в яких було здійснено спробу детально висвітлити загальний перебіг науково-педагогічної, адміністративної, громадсько-політичної діяльності видатного вченого, критично та змістовно осмислити його вагомні наукові здобутки в галузі

мікробіології, вірусології, епізоотології, патологічної фізіології та анатомії. Зокрема в працях А.М. Трембіцького, Л.А. Іваневича, київського дослідника С.К. Рудика, дніпровського краєзнавця М.П. Чабана вміщено цікаву й змістовну біографічну інформацію про життя, науково-педагогічну та громадську діяльність відомого патолога-біолога [14; 12; 15; 16]. Попри розлогий та подекуди деталізований характер викладу біографії дослідника окремі віхи його життєвого шляху та науково-педагогічної діяльності знайшли на сторінках зазначених праць лише фрагментарне й побіжне висвітлення, що стало наслідком, в першу чергу, низької інформативності джерельної бази [12; 14; 15; 16].

Зауважимо, що детальне відтворення загальних етапів науково-педагогічної діяльності І. Розгіна значно ускладнюється контраверсійним характером інформації, яка вміщена в різних дослідницьких публікаціях, присвячених аналітичному викладу біографії відомого вченого [14; 15; 16]. На наш погляд, дана ситуація є, в першу чергу, наслідком того, що науковець, намагаючись вижити в складних умовах сталінського тоталітарного режиму, був змушений через побоювання за власне життя та безпеку, свідомо приховувати й замовчувати окремі факти власної біографії, оприлюднення яких автоматично зараховувало його до числа потенційних політичних противників радянської влади, неминуче прирікаючи на подальше кримінальне переслідування й політичні репресії. Зокрема, це стосувалося тих епізодів біографії Івана Розгіна, які були пов'язані зі збройною боротьбою проти більшовиків у лавах армії УНР, опозиційною громадською діяльністю в складі неформальної антибільшовистської групи студентської молоді Київського ветеринарного інституту.

Відзначимо й той факт, що біографія Розгіна видана в емігрантський період його життя, також зазнала з боку автора певною редакції та фактографічної коректури, лишаючи по собі чисельні «білі плями», які мало корегуються з даними, що містяться в писемних джерелах [5, арк. 1–94]. В першу чергу, Іван Розгін намагався прибрати зі своєї офіційної біографії (це

впливає при порівнянні різних джерел та публікацій) ті факти та епізоди, які засвідчували його успішну науково-дослідну та педагогічну діяльність в СРСР, демонстративно унаочнювали політичну лояльність (нехай навіть позірну та удавану) до радянської влади. Так, зокрема, вчений, перебуваючи в еміграції, з зрозумілих причин, свідомо замовчує інформацію щодо особистого членства в лавах ВКП(б) з 1923 по 1928 рік, служби в Червоній армії в період радянсько-польської війни 1939 р., яка документально засвідчена в матеріалах його особової справи [5, арк. 4–6зв.].

У фондах архіву Дніпровського державного аграрно-економічного університету зберігається невеликий за обсягом, проте фактографічно змістовний комплекс діловодної документації, в якому вміщена розлога інформація, яка дозволяє більш опукло відтворити особливості та загальний перебіг наукової, педагогічної та адміністративної діяльності І.Ф. Розгіна в різних академічних та науково-дослідних установах в радянських період його життя [5, арк. 1–94].

Мета статті полягає у висвітленні особливостей науково-педагогічної, адміністративної діяльності вченого впродовж початку 20-х – 40-х років ХХ ст. на підставі маловідомих та маловивчених джерел.

Як впливає з матеріалів особової справи, Іван Федорович Розгін (Розгон) народився 18 вересня 1897 р. в селі Куманів Проскурівського повіту Подільської губернії в родині селянина-бідняка [5, арк. 1; 14, с. 455].

За даними, наведеними в статті А.М. Трембіцького та Л.А. Іваневича, майбутній вчений здобув початкову освіту в рідному селі. Беручи до уваги обставини часу та специфіку організації освітнього простору в Російській імперії, можемо лише припустити, що молодий хлопець навчався в церковно-приходській школі, по закінченню якої, продовжив свою освіту в 2-х класній міністерській школі в м. Сатанові [14, с. 455]. Архівні джерела та наявна історіографічна база не проливають достатньо світла на обставини навчання Івана Розгона в навчальному закладі середньої освіти. Відсутня дана інформація й в аркуші з обліку кадрів особової справи вченого [5, арк. 4–6 зв.].

З 1912 по 1915 р. юнак, як це зазначено в трудовій книжці науковця, працював муляром та робітником на місцевому заводі в Зеленецькому маєтку [3, арк. 25].

За даними, які наведені в статтях М. Чабана та С.К. Рудика, на початку 1915 р. молодий Розгін був мобілізований до лав російської армії [12; 15; 16]. Строкову військову службу молодий солдат проходить в кавалерійських частинах в столиці Російської імперії м. Санкт-Петербурзі [5, арк. 25]. Під час строкової служби майбутній вчений намагається продовжити освіту на відомих Щукінських курсах, які він закінчив на початку 1917 р. Згодом, майбутній дослідник переводиться до Києва, де поступає до відомої юнацької школи, яка в січні 1918 р. увійшла до складу Слобідського коша. Розгін служив у Гайдамацькому Коші Слобідської України під командуванням С. Петлюри, брав участь в обороні Києва і в боях за його визволення [14; с. 455]. Через прихід до влади гетьмана П. Скоропадського Розгін змушений був демобілізуватися та повернутися на рідне Поділля [14, с. 455]. У даний період він працює в місцевому комісаріаті, вчителює в одній із місцевих шкіл Проскурівщини, займається активною громадсько-політичною діяльністю. Політичний тиск радянської влади на свідомих українців, що мешкали на прикордонній території з Польщею та були опозиційно налаштовані до радянської влади, змушує юнака перебратися до Києва [14, с. 455].

Восени 1922 р. Іван Розгін поступає на перший курс робфаку Київського інституту народного господарства [5, арк. 25–26]. З нез'ясованих причин та обставин юнак змушений був покинути навчання. В 1923 р. він зарахований на перший курс Київського ветеринарного-зоотехнічного інституту. З цього часу все подальше життя майбутнього вченого буде пов'язане з ветеринарною медициною.

У 1923 р., як це впливає з матеріалів особової справи, в житті молодого студента відбулась за радянськими мірками знакова подія – він став членом ВКП(б)У, зміцнивши кадровий потенціал первинної організації більшовиків в ветеринарному інституту [5, арк. 40]. На наш погляд, саме вступ до лав

більшовистської партії сприяв подальшому кар'єрному зростанню цілеспрямованого та обдарованого студента-першокурсника. Зокрема, під час навчання в Київському зооветеринарному інституті І.Ф. Розгін впродовж 3 років: з 1924 по 1927 рік обирався на окружній профспілковій конференції РОБОС на посаду заступника голови місткому університету, обіймаючи паралельно відповідальну посаду скарбника місцевої профспілки, сумлінно виконуючи свої службові обов'язки впродовж всієї каденції [5, арк. 5]. Зрозуміло, що під час навчання на ветеринарному факультеті він брав активну участь в громадському житті інституту. Зокрема, був одним з ініціаторів створення Українського ветеринарного товариства, яке охоплювало всіх ветеринарних лікарів країни, був активним членом Комітету поліпшення побуту учнів.

Навчаючись на старших курсах Київського зооветеринарного інституту, Іван Розгін виявив значну зацікавленість до поглибленого вивчення патологічної фізіології та анатомії тварин, продемонструвавши визначні успіхи в опануванні складним академічним курсом, яким він щиро захоплювався, проводячи багато часу в лабораторії кафедри патологічної фізіології та бібліотеці інституту.

Непересічні інтелектуальні здібності, високий рівень аналітичного мислення, широкий професійний кругозір, прискіплива допитливість – всі ці якості характеру талановитого студента впали в око професору кафедри патології Київського ветеринарного інституту П.Ф. Кучеренку, який підтримує обдарованого юнака, допомагаючи йому необхідною літературою, професійними консультаціями, дружніми порадами. Павло Федорович в 1926 р. запропонував студенту-старшокурснику обійняти посаду лаборанта-препаратора при кафедрі патологічної анатомії Київського зооветеринарного інституту [5, арк. 18]. Саме дана посада стала першою сходинкою в успішній академічній науковій кар'єрі майбутнього патолога.

У вересні 1926 р. студент 5 курсу І.Ф. Розгін розпочинає викладацьку діяльність, обіймаючи з вересня 1926 р. по 1 листопада 1927 р. посаду

асистента кафедри патологічної анатомії [5, арк. 19]. В зазначений період Іван Розгін викладає загальний курс патології, читаючи лекції й препаруючи зі студентами трупи тварин, готуючи патологічні та гістологічні препарати для практичних та лабораторних занять.

У 1927 р. перспективний викладач-початківець був переведений на посаду лаборанта-асистента, а вже 4 січня 1928 р. він отримує диплом Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту за № 48161 [5, арк. 4, 25].

Після закінчення навчального закладу Розгін впродовж року знаходився у науковому відрядженні в Тбіліському санітарно-бактеріологічному інституті при відділі професора Еліави, де змістовно досліджував різноманітні аспекти бактеріофагії по сибірській виразці, проходив практику в якості спеціаліста з інфекційних захворювань тварин [5, арк. 15]. Саме наукові дослідження в цій галузі й визначили подальший вектор наукових вподобань та зацікавлень молодого науковця. Після публікації наукової статті по проблемам бактеріофагії він отримує широке визнання серед представників наукової спільноти. Перебуваючи на науковому стажуванні молодий вчений ґрунтовно опановує методику організації лабораторних досліджень, активно вивчає особливості й специфіку експлуатації лабораторного устаткування та обладнання. Після річного стажування в Тбілісі І.Ф. Розгін знову повертається на викладацьку роботу до Київського ветеринарного інституту. З листопада 1928 р. по лютий 1929 р. І. Розгін обіймає посаду викладача кафедри патологічної фізіології, вдосконалюючи набуті під час стажування практичні навички та вміння [5, арк. 89].

У 1928 р. в часопису «Лабораторна практика» вийшла стаття вченого присвячена висвітленню такого важливого питання в організації лабораторної діяльності як методика виготовлення демонстраційних музейних препаратів, яка була самотужки розроблена науковцем на базі проведеної ним серії лабораторних дослідів [5, арк. 59]. Дослідник не полишає технічно вдосконалювати різноманітне лабораторне устаткування, досягаючи в цьому помітних успіхів. Даний період в житті молодого вченого був часом

інтенсивної науково-дослідної роботи в лабораторії кафедри патологічної анатомії інституту, яка чергувалась з підготовкою до практичних та лабораторних занять зі студентами [5, арк. 78]. Отримані впродовж початкового періоду результати науково-дослідницької роботи були оприлюднені І.Ф. Розгоном наукових з'їздах патологів СРСР [5, арк.18].

У 1928 р. у науковій кар'єрі вченого несподівано було завдано потужного удару – він підпав під чергову хвилю партійної чистки. За халатне ставлення до виконання свої партійних обов'язків й доручень дослідник-патолог був виключений з лав ВКП(б) [5, арк. 4]. Для вченого стає очевидним, що його наукова кар'єра в Київському ветеринарному інституті добігла свого логічного фіналу.

15 лютого 1929 р. І.Ф. Розгін переходить на роботу до Інституту експериментальної Ветеринарії та Зоотехнії (м. Харків) – провідного академічного закладу ветеринарної медицини УРСР, де обіймає посаду старшого асистента при відділі загальної патології [5, арк. 90]. Харківський період в біографії вченого став часом професійного становлення та інтелектуального зростання, часом набуття вагомих наукових здобутків, зроблених на дослідницькій ниві. Загальне керівництво науковою діяльністю здібного дослідника в даний період здійснював заслужений професор інституту О.В. Репрєв. За свідченнями професора І. Розгін як завідуючий лабораторією доклав необхідних організаційних зусиль для створення в структурі відділу спеціальної фотолабораторії, де виготовляв знімки різних патологічних препаратів, плідно вивчав методологію лабораторних досліджень, що безумовно, сприяло його становленню в якості універсального висококваліфікованого патолога. За дорученням адміністрації Розгін публікує серію науково-публіцистичних статей, які були присвячені різноманітним актуальними проблемам мікробіології [5, арк. 61]. В 1930 р. науковий доробок І. Розгона поповнився матеріалами, в яких були ґрунтовно висвітлені проблеми діагностики сапу у тварин та людей. В тому ж році вченим був написаний

популярний нарис, де знайшли відображення практичні аспекти діагностики сказу свійських тварин [5, арк. 61].

Високий інтелектуальний рівень молодого спеціаліста, його практичні вміння та навички, організаторські здібності, досконале володіння методами лабораторних досліджень не залишаються непоміченими керівництвом інституту. Так, з червня 1930 р. по серпень 1933 р. учений обіймає посаду завідуючого відділом та сектором загальної патології. В цей період І. Розгін здійснює керівництво діяльністю великого колективу наукових працівників, продуктивно вирішуючи поставлені перед ним завдання.

За матеріалами наукових досліджень сектору вчений підготував низку доповідей, з якими виступив на 2-х наукових конференціях [5, арк. 21]. В даний період Іван Федорович змістовно вивчає особливості патології шкіри птахів, досліджує різноманітні аспекти її практичного використання в якості сировини для вітчизняної переробної промисловості. Одночасно, І.Ф. Розгін публікує ґрунтовну розвідку присвячену вивченню проблем обміну речовин у птахів [5, арк. 92, 58–62].

На загал, як дослідник-практик І.Ф. Розгін присвятив багато часу розробці різноманітних експериментальних методів лабораторних досліджень та вдосконаленню лабораторного устаткування. Зокрема, ним був розроблений оригінальний метод фарбування тілець Негрі при сказі, описаний новий тип респіональної сушарної шафи, тощо [5, арк. 59].

В харківський період в особистому житті Івана Розгіна сталася знаменна подія – він одружився з Євгенією Туркало – випускницею Київського художнього інституту, яка була донькою парафіяльного священика. В шлюбі у них народилося два сини – Василь та Юрій [14, с. 463].

У 1931 р. відбулось знакове в багатьох відношеннях знайомство І.Ф. Розгіна з відомим патологом, фізіологом, майбутнім президентом академії наук УРСР, віце-президентом Академії наук СРСР, академіком О.О. Богомольцем (1881–1946), який дав високу оцінку інтелектуальним

здобуткам вченого в галузі дослідження актуальних проблем патофізіології, мікробіології [5, арк. 22].

У період роботи в Інституті експериментальної ветеринарії та зоотехнії в 1932 р. І.Ф. Розгін був обраний вченою радою наукової установи на посаду вченого секретаря, що де-факто стало своєрідним визнанням науковою спільнотою вищу вагомості його наукових здобутків, високою оцінкою його організаторських здібностей як керівника наукового підрозділу [5, арк. 90]. В 1932 р. І.Ф. Розгін багато працює над популяризацією наукових знань з ветеринарної медицини та зоогігієни. Зокрема за його авторством було видано серію невеликих брошур присвячених різноманітним актуальним питанням практичної ветеринарної медицини. Одночасно, ним були написані та видані в 1932 р. «Підручник – довідник з тваринництва», «Шкіряні паразити свійських тварин», «Кастрація тварин та птахів», «Довідник колгоспника по ветеринарії», «Основи тваринництва». Паралельно, Іван Федорович входив до складу редакційної колегії наукових праць Інституту, виконуючи в ній обов'язки секретаря, займаючись науковим редагуванням матеріалів, ведучи жваве листування з авторами й науковими видавництвами країни [5, арк. 90]. Відзначимо той факт, що дана наукова робота сприяла певному інтелектуальному зростанню вченого, збагачуючи його новим досвідом, професійними зв'язками, зміцнюючи його авторитет серед представників наукової спільноти мікробіологів та ветеринарів як талановитого дослідника й організатора науки.

В Інституті експериментальної ветеринарії початку 30-х років, як й скрізь у країні, панувала атмосфера тотальної підозрливості та страху, що була спричинена наслідками низки судових політичних процесів, які були проведені радянською владою над видатними українськими науковцями. Маючи реальні підстави побоювання за власне життя, вчений приймає непросте для себе рішення щодо переїзду до Херсону, намагаючись в черговий раз переграти каральну систему радянської влади. З 1933 по 1934 р. науковець обіймає посаду штатного професора та завідуючого кафедрою патологічної фізіології

Херсонського медичного інституту, одночасно викладаючи біохімію в місцевому педагогічному інституті [5, арк. 91; 14, с. 460].

Впродовж херсонського періоду життя І.Ф. Розгін зосереджується здебільшого на навчальній та науково-методичній роботі, що стало наслідком відсутності в Херсонському медичному інституті спеціальної лабораторії з патологічної фізіології свійських тварин, на базі якої можливо було проводити масштабні наукові експерименти та досліди. Не маючи у своєму розпорядженні спеціальної лабораторії, вчений не припиняє своєї академічної наукової діяльності: він просто змінює стратегію та телеологію власної наукової евристики: обирає для себе новий напрямок – написання та підготовку до видання академічних підручників з базових курсів ветеринарної медицини для ветеринарних технікумів й сільськогосподарських інститутів [5, арк. 61].

У 1933–1934 рр. І. Розгін плідно працює над написанням розділу колективного підручника з анатомії та гістології свійських тварин для ветеринарних технікумів [5, арк. 61]. В даний період науковець готує до видання розлогіий підручник для студентів-ветеринарів: «Основи патологічної фізіології» [5, арк. 66].

Наукова активність Івана Федоровича не пройшла повз увагу керівництва вищого навчального закладу, яке в цілому, позитивно оцінило інтелектуальний доробок та результати наукової діяльності педагогічного працівника, відзначаючи в кадровій характеристиці його високий професіоналізм, вміння оперативно налагодити навчальний процес й науково-дослідну роботу підрозділу, яким він керував. У 1933 р. на зльоті ударників освіти за взірцеву постановку педагогічного процесу і підготовку кадрів в Херсонському медичному інституті І.Ф. Розгін був відзначений грамотою [5, арк. 91].

У 1934 р. у зв'язку з ліквідацією Херсонського медичного інституту І.Ф. Розгін був відряджений у розпорядження сектору кадрів профільного наркомату [5, арк. 91]. У черговий раз науковець був змушений займатися активним пошуком роботи за фахом.

На сьогоднішній день складно встановити реальні обставини, через які І.Ф. Розгін був прийнятий на викладацьку роботу до Білоцерківського сільськогосподарського інституту. Можемо тільки припустити, що в даному питанні не останню роль відіграли особисті знайомства вченого по Київському зооветеринарному інституту, випускники якого працювали в різних академічних та науково-дослідницьких установах УРСР й СРСР. На початку нового навчального 1934 р. Іван Федорович вже обіймає посаду професора та завідуючого кафедри патофізіології Білоцерківського сільськогосподарського інституту [5, арк. 37]. Проте, нове місце роботи не принесло очікуваного спокою. На засіданні Вченої ради від 22 січня 1935 р. на підставі відгуків провідних вчених-біологів про вагомність наукового доробку Івана Федоровича Розгона було одноголосно прийнято рішення про надання йому наукового ступеню кандидата наук без захисту дисертації з зобов'язанням представити дисертаційну роботу на ступінь доктора наук не пізніше 1 січня 1937 р. [5, арк. 14]. Де-факто І.Ф. Розгін отримує від Академії наук УРСР серйозний карт-бланш на продовження своїх наукових досліджень в галузі мікробіології.

За даними дніпровського краєзнавця М. Чабана в 1934 р. в Білоцерківському сільськогосподарському інституті прокотилася серед професорсько-викладацького складу хвиля звільнень та арештів, яка була ініційована партійними керівництвом й місцевими карними органами. Зокрема, НКВС було заарештовано 15 осіб, включаючи й І.Ф. Розгона [15; 16]. Проте, після нетривалого слідства й розгляду справи вченого по суті, він був звільнений з-під варти. В даний період матеріальне становище науковця значно погіршилося, проте він не втрачав надії виправити ситуацію, докладаючи відчутних зусиль в пошуку нового місця роботи. Вирішити цю складну проблему І.Ф. Розгіну допоміг випадок. Через серйозні прорахунки партійного керівництва Дніпропетровської області в організації транспортної логістики перевезення, зберігання збіжжя, в нехтуванні елементарними правилами санітарно-ветеринарної гігієни та контролю за епізоотичною ситуацією на пунктах прийому зерна в період хлібозаготівельної кампанії 1933 р., в регіоні

відбувся серед тяглової й великої рогатої худоби потужний спалах інфекційних захворювань, що спричинило масове скорочення поголів'я, завдало відчутного удару по тваринницькій галузі регіону. Масовий падіж коней поставив під загрозу зриву весінню посівну кампанію 1934 р. Чудово розуміючи ймовірні наслідки даної кризової ситуації, партійне керівництво на чолі з М. Хатаєвичем в авральному режимі намагалося вжити конкретних адміністративних заходів щодо виправлення й подальшої стабілізації ситуації. В першу чергу, очільники області сфокусували свою увагу на комплексному вирішенні потреб забезпечення сільськогосподарського виробництва висококваліфікованими кадрами, які були спроможні ефективно розв'язувати вузлові проблеми виробництва, й зокрема в тваринницькій галузі. В 1934 р. було прийнято рішення про створення Дніпропетровського зооветеринарного інституту, який згодом трансформувався в Дніпропетровський державний сільськогосподарський інститут.

У новому навчальному закладі попри докладені зусилля вкрай бракувало кваліфікованих спеціалістів з академічною освітою та значним досвідом науково-дослідницької діяльності. В документах особової справи І. Розгона міститься лише згадка про те, що він був переведений в 1935 р. до Дніпропетровського сільськогосподарського інституту. Вже 17 травня 1935 р. І.Ф. Розгін згідно наказу директора ДСПІ був призначений тимчасово виконуючим обов'язки професора з курсу технології продуктів убою з навантаженням 20 годин лекційних та 40 групових по професорській ставці, а 15 серпня 1935 р. науковець обіймав вже посаду професора та завідуючого кафедри ветеринарії та зоогігієни, викладаючи курс «Ветеринарія» з посадовою ставкою у розмірі 700 карбованців на місяць [5, арк. 1, 36]. Одночасно, І.Ф. Розгону адміністрацією вузу було надана 3-х кімнатна квартира, сплачені фінансові витрати на переїзд з Херсону, надана матеріальна допомога у розмірі 450 для початкового облаштування на новому місці [5, арк. 42]. Так розпочався новий дніпропетровський етап в житті відомого вченого. В 1935–1936 рр. в Дніпропетровському сільськогосподарському інституті Іван Федорович

викладає мікробіологію, технологію переробки м'яса, ветеринарію та зоогігієну [5, арк. 3].

У 1935–1936 роках І.Ф. Розгін як провідний спеціаліст з зоогігієни та ветеринарії бере активну участь в наданні консультативної та практичної допомоги передовикам-тваринникам в низці колгоспів Дніпропетровської області. Паралельно, він зосереджується над вирішенням проблеми створення невеликої мережі хат-лабораторій, зокрема в колгоспі ім. Фрунзе [5, арк. 3]. Згодом на базі даного колгоспу співробітниками кафедри буде проведена низка досліджень з патології та фізіології сільськогосподарських тварин, мікробіології, організовані комплексні дослідження з перевірки якості продуктів харчування.

У 1936 р. І.Ф. Розгін за підтримки адміністрації Дніпропетровського сільськогосподарського інституту налагоджує сталі наукові зв'язки з Інститутом біології та патології, директором якого в той період був відомий український вчений, академік, діючий президент Академії наук УРСР О.О. Богомолець [5, арк. 10, 20]. Кафедра ветеринарії та зоогігієни, яку очолював Іван Федорович в даний період, встановила тісні виробничі контакти з кафедрою експериментальної онкології Інституту біології та патології, обравши для себе в якості пріоритетної теми дослідження пухлин коней та собак [5, арк. 10]. В даний період Іван Федорович Розгін був затверджений у вченому званні старшого наукового співробітника по патологічній фізіології [5, арк. 79]. Дане рішення ВАК відкрило шлях досліднику для роботи в різних науково-дослідницьких установах Академії наук, усунувши різноманітні бюрократичні перепони. В 1936 р. вчений був відряджений до провідних наукових центрів країни: Києва, Харкова та Москви з метою завершення роботи над докторською дисертацією [5, арк. 76].

У 1936 р. І.Ф. Розгін завершує багаторічну роботу з написання дисертації на звання доктора біологічних наук [5, арк. 12]. В зазначений період Іван Федорович без відриву від основного місця роботи стає дійсним співробітником цілої низки науково-дослідних установ країни: Українського та

Всесоюзного інститутів експериментальної ветеринарії, Інституту біології та патології О.О. Богомольця. В даний час, він був поновлений на викладацькій роботі на кафедрі патофізіології в Білоцерківському сільськогосподарському інституті [5, арк. 15].

Розгін як провідний спеціаліст в галузі зоогієни та ветеринарії активно займається науковими дослідженнями, які мали вагомим значення для подальшого господарського розвитку Дніпропетровської області та тваринництва зокрема. Вчений плідно вивчає різноманітні патологічні та фізіологічні особливості піроплазмозу у коней, підготувавши за тематикою своїх досліджень доповіді на всеукраїнських конференціях, які проводила Академія наук УРСР в м. Києві. За традиціями того часу, вчений активно займається громадською роботою. В Дніпропетровському сільськогосподарському інституті І.Ф. Розгін входить до складу місцевого комітету вишу, обирається членом обласного бюро науково-дослідницького товариства, виступає з чисельними публічними лекціями перед колгоспниками та передовиками виробництва в різних районах Дніпропетровської області [5, арк. 73].

30 грудня 1936 р. відбулося засідання Вченої ради Дніпропетровського сільськогосподарського інституту на якому було прийнято рішення про клопотання перед ВАК СРСР про присвоєння І.Ф. Розгону звання професора на підставі публікації 25 наукових робіт [5, арк.15]. В клопотанні була дана висока оцінка науковим здобуткам дослідника, зазначено, що ним вперше було відкрито та експериментально доведено біологічне значення бактеріофага у вірусів та вакцин сибірської виразки, ґрунтовно досліджений газовий та водний обмін у птахів при експериментальній саркомі. Відгуки щодо вагомості наукового доробку вченого надали відомі спеціалісти в галузі біології, патології та фізіології: академік О. Богомолець, професор Фесенко, професор Пономаренко, професор Кординський [5, арк. 15]. Зокрема, президент Української Академії наук О.О. Богомолець відзначаючи науковий здобуток вченого в галузі вивчення проблем імунології констатував: «Розгону вдалося

отримати нові факти з питання про місце виробництва імунних тіл та продемонструвати, що шляхом введення під час імунізації паличкою сибірської виразки, малих доз цитотоксичної антиретікулярної сироворітки – можливо значно скоротити термін й отримати імунологічну сиворітку с більш високим титром» [5, арк. 75].

Напередодні святкування XX річниці Великого Жовтня І.Ф. Розгін разом з іншими викладачами взяв на себе зобов'язання включитися до соціалістичного змагання та захистити дисертацію на вчений ступінь доктора наук [5, арк. 71]. Виконати зобов'язання досліднику було не складно, зважаючи на ту обставину, що на той момент наукова робота була вже написана та підготовлена до захисту.

20 травня 1937 р. І.Ф. Розгін успішно захистив при Кваліфікаційній комісії Інституту Мікробіології та Епідеміології Академії наук УРСР дисертацію на здобуття звання доктора біологічних наук за темою: «Роль феномену Гамалея – Творт – д'Ерелля в біології *V. Anthracis*» [5, арк.38].

23 квітня 1938 р. на засіданні Вищої атестаційної комісії Розгін Іван Федорович був затверджений у науковому званні професора по кафедрі ветеринарії та зоогігієна й в вченому ступені доктора біологічних наук на підставі захисту докторської дисертації [5, арк.39].

Захист докторської дисертації надав нового імпульсу науково-дослідній роботі талановитого вченого. В 1937 р. він опубліковує 2 статті: «Єдність хибної та істинної бактеріофагії у б.антраксів», «Використання променевої енергії в виробництві біопрепаратів» [5, арк. 58–62]. В тому ж році професор взяв активну участь в роботі науково-практичної конференції, яка була присвячена актуальним проблемам виробничих сил Приазов'я, де виступив з доповідями на тему: «Піроплазмоз у коней Дніпропетровської області» та «Інфекційний аборт великої рогатої худоби в Приазов'ї», які базувались на узагальненні практичного досвіду роботи місцевих господарств [5, арк. 58–62]. В 1937 р. науковими розробками професора зацікавилися спеціалісти Центральної наукової контрольної лабораторії, які перевірили його

методологію отримання сибіровиразкової сироватки на Херсонській біофабриці, позитивно оцінивши практичний доробок вченого у даній царині [5, арк. 47].

У 1938–1939 рр. І. Розгін проводить серію дослідів, які мали на меті з'ясувати вплив ультразвуку на вірус та вакцини б.антракса. Узагальненні матеріали серії даних дослідів були покладені в основу наукової статті «Вплив ультракоротких хвиль на вірус та вакцини б.антракса», яка була вміщена автором в черговий випуск Праць Дніпропетровського сільськогосподарського інституту [5, арк. 58–62].

У 1939 р., завдячуючи докладним зусиллям при кафедрі ветеринарії та зоогієни, була відкрита аспірантура. В 1939 р. одним з перших аспірантів кафедри ветеринарії та зоогієни став випускник зоотехнічного факультету ДСПІ, відмінник навчання З.П. Семенченко. Його науковим керівником став І. Розгін [5, арк. 28; 6].

У 1938–1939 роках вчений продовжував плідно займатися науковими дослідженнями в галузі патологічної фізіології. Матеріали даних експериментів знайшли відображення в серії авторських статей та доповідей на наукових конференціях [5, арк. 59].

З метою популяризації знань з ветеринарної медицини та зоогієни професор І.Ф. Розгін видає низку науково-популярних брошур для колгоспного активу області, які були присвячені викладу різноманітних проблем діагностики та лікування хвороб сільськогосподарських тварин, організації раціональної системи догляду за ними, особливостям практичного провадження правил та стандартів зоогієни [5, арк. 59].

У 1939 р. дослідником був підготовлений до публікації рукопис підручника з ветеринарної медицини. В цьому ж році професором була розроблена типова програма з курсу «Ветеринарія» була прийнята Головвузом СРСР в якості базової типової програми для всіх навчальних закладів вищої сільськогосподарської освіти країни [5, арк. 68]. Вагомі успіхи вченого в навчальній та науково-методичній роботі не пройшли повз увагу керівництва

вищу. Наказом директора ДСГІ Голосова за № 141 від 28 серпня 1939 р. професор І.Ф. Розгін був призначений з 29 серпня 1939 р. на посаду заступника директора по навчальній та науковій частині [5, арк. 60].

Наявний комплекс джерел, що міститься в матеріалах особової справи дослідника, спростовує поширену в сучасній історіографії тезу про те, що вчений через арешт й слідство був знятий з військового обліку. В матеріалах особової справи вченого містяться відомості, які змальовують дещо іншу картину. Оскільки Іван Федорович Розгін за своєю посадою належав до командного складу запасу ветеринарної служби Червоної армії, то відповідним рішенням Жовтневого райвійськкомату від 8 вересня 1939 р. на підставі існуючих планів мобілізації він призваний на щорічні військові збори командного складу армії [5, арк. 64]. В під час служби І. Розгін займався вирішенням нагальних проблем розгортання й організації діяльності польових ветеринарних лазаретів й шпиталів, наданням кінноті невідкладної медичної допомоги під час радянсько-польської війни 1939 р. Згідно матеріалів особової справи, Іван Федорович в якості офіцера ветеринарної служби РСЧА перебував у складі військових підрозділів Червоної армії до 13 листопада 1939 р., коли був виданий наказ про його демобілізацію та повернення на колишнє місце роботи [5, арк. 64].

Після демобілізації з армії вчений повертається на посаду завідуючого кафедрою зоогієни та ветеринарії Дніпропетровського сільськогосподарського інституту. Вже 23 листопада 1939 р. наказом Комітету по справам вищої школи при СНК СРСР за № 1672/к І.Ф. Розгін був затверджений на посаді заступника по навчальній та науковій роботі Дніпропетровського сільськогосподарського інституту [5, арк. 63].

У 1940 р. професор вивчає впливи цитотоксичних сивороток на організм тварин вражених бруцельозом. За результатами експериментів він підготовував низку доповідей, в яких виклав свої оригінальні теоретичні положення щодо лікувальної дії та імунологічних властивостей сивороток [5, арк. 59].

Упродовж 1939–1941 років І.Ф. Розгін тимчасово виконує обов'язки директора Дніпропетровського сільськогосподарського інституту. В цей період він видає цілу низку наказів та розпоряджень, спрямованих на зміцнення трудової дисципліни в навчальних та виробничих підрозділів, підвищення пильності, приймаючи адміністративні рішення щодо покарання порушників дисципліни [3, арк. 11; 4, арк.29].

З початком Великої вітчизняної війни І.Ф. Розгін як представник адміністрації ДСГІ не був мобілізований до лав РСЧА, залишаючись на своїй посаді. В період липня – початку серпня 1941 р. він активно займається питаннями організації підготовки матеріально-технічної бази інституту та професорсько-викладацького складу до евакуації. Проте швидкий наступ німців унеможливило проведення масштабної евакуації матеріально-технічних цінностей та співробітників інституту, більша частина яких лишається в окупації. У вересні 1941 р. професор, доктор біологічних наук І.Ф. Розгін був призначений німецькою окупаційною владою на посаду ректора новоствореного Дніпропетровського українського університету [15; 16].

У житті відомого науковця розпочався новий етап, який стане початком його тривалого еміграційного шляху, сповненого тривалою боротьбою за виживання, активною участю у формуванні та діяльності вищих професійно-технічних наукових установ й осередків української еміграції в Німеччині та Сполучених Штатах Америки, громадських установ української діаспори.

У період 1923–1941 рр. став часом становлення І.Ф. Розгона як відомого патолога, дослідника в галузі мікробіології, організатора науки, який доклав чималих зусиль щодо розробки проблем вивчення сибірської виразки, нових методів лабораторних досліджень в мікробіології, популяризації знань з практичної ветеринарної медицини, зоогієни, утримання свійських тварин. Дослідник зробив вагомий інтелектуальний внесок у розвиток академічної ветеринарної науки, написавши низку підручників для сільськогосподарських вузів країни, в яких вміщені практичні напрацювання автора та теоретичні

здобутки вітчизняного та закордонного сцієнтизму першої третини ХХ ст. в галузі ветеринарної медицини та зоогієни.

Список використаних джерел та літератури

1. Ахрiмович О. Иван Федорович Розгiн. *Новi Днi*. 1973. № 276. С. 27.
2. Зубаль Я. Проф., д-р Иван Розгiн. *Свобода* [Нью-Йорк]. 1973. № 106. С. 8.
3. Особиста справа Бiленко Лiдii Иванiвни (1937–1941 рр.). *Архiв Днiпровського державного аграрно-економiчного унiверситету*. 18 арк.
4. Особиста справа Лисенка Ивана Григоровича (1934–1941 рр.). *Архiв Днiпровського державного аграрно-економiчного унiверситету*. 30 арк.
5. Особиста справа Розгона (Розгiна) Ивана Федоровича (1935–1941 рр.). *Архiв Днiпровського державного аграрно-економiчного унiверситету*. 94 арк.
6. Особиста справа Семенченка Захара Петровича (1935–1941 рр.). *Архiв Днiпровського державного аграрно-економiчного унiверситету*. 32 арк.
7. Помер проф. Иван Розгiн, вiдомий науковий i громадський дiяч. *Свобода* [Нью-Йорк]. 1972. № 130. С. 1.
8. Р. Б. Болюча втрата. *Свобода* [Нью-Йорк]. 1972. № 173. С. 3.
9. Розгiн I. Ф. *Енциклопедiя украiнознавства* : словник. частина : в 11 т. перевид. / гол. ред. В. Кубийович ; Наук. т-во iм. Шевченка. Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1973. Т. 7. Львiв ; Киiв : Глобус, 1998. С. 2553.
10. Розгiн I. Збережемо духовнi багатства українського народу. *Свобода* [Нью-Йорк]. 1951. № 286. С. 2.
11. Розгiн I. Український кварталник. *Свобода* [Нью-Йорк]. 1954. № 82. С. 3.
12. Рудик С. Взiрець людини та вченого. *Информацийний вiсник АНВШ України*. 2004. № 1. С. 55–58.
13. Соколишин О. Альманах ОУВЛ : 1950–1980. *Свобода* [Нью-Йорк]. 1983. № 118. С. 2.
14. Трємбiцький А. М., Иваневич Л. А. Подолянин Иван Розгiн про національну революцiю 1917–1921 рр. на Подiллі. *Вiсник Кам'янець-Подiльського національного унiверситету iменi Ивана Огiєнка. Историчнi науки*. 2012. Вип. 5 : На пошану професора М. Б. Петрова. С. 454–466.
15. Чабан М. Розгiн Иван Федорович. *Українська журналістика в iменах*. Львiв, 1999. Вип. 6. С. 288–291.
16. Чабан М. Забутий вчений. *Моє Приднiпров'я : календар пам'ятних дат Днiпропетровської облaстi на 2007 рiк* : бiблiогр. покажч. / упоряд. I. Голуб. Днiпропетровськ : ДОУНБ, 2006. С. 108–110.

References

1. Ahrimovych, O. (1973). *Ivan Fedorovych Rozgin* [Ivan Fedorovych Rozgin]. *Novi Dni* [New days]. 276, 27. [in Ukrainian].

2. Zubal, Ja. (1973). *Prof., d-r Ivan Rozgin* [Prof., d-r Ivan Rozgin]. *Svoboda* [Freedom]. [New-York]. 106, 8. [in Ukrainian]

3. (1937–1941). *Osobysta sprava Bilenko Lidii' Ivanivny* [Personal case Bilenko Lidiya Ivanivna] *Arhiv Dniprovs'kogo derzhavnogo agrarno-ekonomichnogo universytetu* [Archive of the Dnipro State Agrarian and Economic University], 18 ark. [in Russian].

4. (1934–1941). *Osobysta sprava Lysenka Ivana Grygorovycha* [Personal case Lysenko Ivan Grygorovych]. *Arhiv Dniprovs'kogo derzhavnogo agrarno-ekonomichnogo universytetu* [Archive of the Dnipro State Agrarian and Economic University]. 30 ark. [in Russian].

5. (1935–1941). *Osobysta sprava Rozgona (Rozgina) Ivana Fedorovycha* [Personal case Rozgon (Rozgin) Ivan Fedorovych]. *Arhiv Dniprovs'kogo derzhavnogo agrarno-ekonomichnogo universytetu* [Archive of the Dnipro State Agrarian and Economic University]. 94 ark. [in Russian].

6. (1935–1941). *Osobysta sprava Cemenchenka Zahara Petrovycha* [Personal case Cemenchenki Zahar Petrovych]. *Arhiv Dniprovs'kogo derzhavnogo agrarno-ekonomichnogo universytetu* [Archive of the Dnipro State Agrarian and Economic University]. 32 ark. [in Russian].

7. (1972). *Pomer prof. Ivan Rozgin, vidomyj naukovyj i gromads'kyj dijach* [Professor Ivan Rozhnin died, a renowned scholarly and public figure]. *Svoboda* [Freedom]. [New-York]. 130. 1. [in Ukrainian].

8. R. B. (1972). *Boljucha vtrata* [Sore loss]. *Svoboda* [Freedom]. [New-York]. 173, 3. [in Ukrainian].

9. Kubijovych, V. (editor in chief) (1973 ; 1998). Rozgin I. F. *Encyklopedija ukrai'noznavstva : slovnyk. chastyna : [v 11 t.]*. [Encyclopedia of Ukrainian Studies : vocabulary part in 11 vol.] / Naukove tovarystvo imeni Shevchenka. Paryzh ; N'ju-Jork : Molode zhyttja ; L'viv ; Kyi'v : Globus, 7, 2553. [in Ukrainian].

10. Rozgin, I. (1951). *Zberezheмо duhovni bagatstva ukrai'ns'kogo narodu* [We will preserve the spiritual wealth of the Ukrainian people]. *Svoboda* [Freedom]. [New-York]. 286, 2. [in Ukrainian].

11. Rozgin, I. (1954). *Ukrai'ns'kyj kvartal'nyk* [Ukrainian Quarterly]. *Svoboda* [Freedom]. [New-York]. 82, 3. [in Ukrainian].

12. Rudyk, S. (2004). *Vzirec' ljudyny ta vchenogo* [The man and scientist's model]. *Informacijnyj visnyk ANVSh Ukrai'ny* [Informational agency ANVSh Ukrai'ny]. 1, 55–58. [in Ukrainian].

13. Sokolyshyn, O. (1983). *Al'manah OUVL : (1950–1980)* [Almanah OUVL : 1950–1980]. *Svoboda* [Freedom]. [New-York]. 118, 2. [in Ukrainian].

14. Trembic'kyj, A. M. and Ivanevych, L. A. (2012). *Podoljanyyn Ivan Rozgin pro nacional'nu revoljuciju 1917–1921 rr. na Podilli* [Podolyanman Ivan Rozgin pro national revolutions 1917–1921 rr. in Podillya]. *Visnyk Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka. Istorychni nauky* [Bulletin of the Kamyanets-Podilsky National University named after Ogienko. Historical sciences]. 5 : *Na poshanu profesora M. B. Petrova* [In honor of Professor M. B. Petrov]. 454–466. [in Ukrainian].

15. Chaban, M. (1999). *Rozgin Ivan Fedorovych* [Rozgin Ivan Fedorovych]. *Ukrai'ns'ka zhurnalistyka v imenah* [Ukrainian journalism in names]. L'viv, 6, 288–291. [in Ukrainian].

16. Chaban, M. ; Golub, I. (compl.) (2006). *Zabutyj vchenyj* [Forgotten scientist]. *Moje Prydniprov'ja : kalendar pam'jatnyh dat Dnipropetrovs'koi' oblasti na 2007 : bibliografichnyj pokazhchyk* [My Prydniprovya : calendar of memorable dates of Dnipropetrovsk region for 2007 : Bibliographic index]. Dnipropetrovs'k : DOUNB, 108–110. [in Ukrainian].

Рецензент:

Кучер В.І., д.і.н., проф.

Надійшла до редакції 15.03.2019 р.